

МЕХАНІЗМИ ГААЗЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ЯК КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ПРИ МІЖНАРОДНОМУ УСИНОВЛЕННІ

Василенко Л.П.,
к.ю.н., доцент кафедри правознавства
Житомирський національний агроекологічний університет

Спасовська Ю.В.,
студентка ІV курсу
Житомирський національний агроекологічний університет

У статті розглядаються питання, пов'язані з актуальними проблемами регулювання правовідносин міжнародного усиновлення в контексті адаптації законодавства України до міжнародних стандартів в даній сфері. Основну увагу приділено перспективам ратифікації Україною Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво у галузі міжнародного усиновлення. Усиновлення міцно увійшло до життя нашого суспільства і є, в певному значенні, мірилом гуманності будь-якої держави, оскільки і в нашій Україні одним із основних напрямків державної політики є реалізація комплексу заходів, спрямованих на охорону дитинства. Впродовж останніх років в Україні спостерігається велика кількість випадків усиновлення за участю іноземців.

Ключові слова: міжнародне усиновлення, права людини, діти, сімейне право, усиновлення з іноземним елементом, міжнародне право, сім'я.

Vasilenko L.P., Spasovskaya Yu.V. / МЕХАНИЗМЫ ГААГСКОЙ КОНВЕНЦИИ КАК КЛЮЧЕВЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАЩИТЫ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ДЕТЕЙ ПРИ МЕЖДУНАРОДНОМ УСЫНОВЛЕНИИ / Житомирский национальный агроэкологический университет, Украина

В статье поднимаются вопросы, связанные с актуальными проблемами регулирования правоотношений международного усыновления в контексте адаптации законодательства Украины к международным стандартам в данной сфере. Основное внимание уделено анализу перспектив ратификации Украиной Гаагской конвенции о защите детей и сотрудничестве в отношении иностранного усыновления. Усыновление прочно вошло в жизнь нашего общества и является, в определенном смысле, мерилом гуманности любого государства. В Украине так же одним из основных направлений государственной политики является реализация комплекса мероприятий, направленных на охрану детства. В последние годы в Украине наблюдается большое количество случаев усыновления с участием иностранцев.

Ключевые слова: международное усыновление, права человека, дети, семейное право, усыновление с иностранным элементом, международное право, семья.

Vasilenko L.P., Spasovski Yu.V. / MECHANISMS HAGUE CONVENTION AS KEY ELEMENTS PROTECT THE RIGHTS AND INTERESTS OF CHILDREN AT INTERNATIONAL ADOPTION / Zhytomyr National Agroecological University, Ukraine

The article is devoted to the actual issues of regulating the legal relations of international adoption concerning the adaptation of Ukrainian legislation to international standards in this field. The author analyses the perspective of ratification by Ukraine of The Hague Convention on Protection of Children and Cooperation in Respect of Intercountry Adoption. Adoption to become a part of our society and is, in a sense, a measure of humanity of any state. Since in our Ukraine one of the main directions of the state policy is to implement a set of measures aimed at protecting children. In recent years Ukraine has seen a large number of adoptions involving foreigners.

International adoption in Ukraine is controversial topic. It has as many supporters and many opponents. Since Ukraine elected strategic course which aims to join the European Union, it will require harmonization national and international law, and requires special attention-depth study related scientific issues.

One of the most acute problem is the problem of international adoption. Children's issues receives the attention and affection of the public everywhere in the world. Ukrainian legislation allows adoption of Ukrainian children by foreign citizens.

The difficult socio-economic situation, which unfortunately exists in Ukrainian society adversely affects one of its most important components – Ukrainian family. It affects the general social space while creating an environment in which these families are and distorts them norms and values. Family and marriage are increasingly losing their social functions. This family problems and conflicts cause a significant amount of negative phenomena, including biological and social orphanhood.

The consequence of such social problems are frequent cases of surrogacy, adoption children of citizens of foreign countries. But along with this, there are cases of child trafficking, adoption of children for selfish and criminal purposes the same foreign nationals.

Thus, the theoretical development of the problems of adoption of Ukrainian children by foreign nationals is Science promising for international and domestic law. There is a large range of issues that our state should immediately decide. They are associated with changes in the socio-economic situation in the country, the increasing number of orphans and children left without parental care.

Key words: international adoption, human rights, children, family law, adoptions with a foreign element, international law, family.

Одним із основних завдань, які стоять перед сучасними державами, є ефективний захист прав дітей, які в силу свого психоемоційного розвитку не спроможні захистити себе самостійно, тому держави мають приділяти значну увагу саме захисту прав дитини. Діти є найбільш уразливими тоді, коли позбавлені батьківської опіки та піклування, і, вирішуючи питання про їх усиновлення, особливо при міждержавному усиновленні, держави повинні докласти усіх зусиль, аби створити і забезпечити функціонування уніфікованих національних механізмів захисту прав дитини.

В сучасній правовій літературі існує значна кількість праць стосовно питання міжнародного усиновлення. Так, проблемам визначення поняття «міжнародне усиновлення» присвячені роботи А. Кухар, Н. Погорецької, Х. Лисенко. Про малодослідженість інституту міжнародного

усиновлення не можна говорити. Проте гостра проблема необхідності реформування даного інституту залишається відкритою. Оскільки в Україні досить важливого значення набуває питання міжнародного усиновлення, але, враховуючи досвід попередніх років, дуже часто постає питання: міжнародне усиновлення – це забезпечення права дитини на сім'ю чи латентна торгівля дітьми?

Правове регулювання відносин усиновлення з іноземним елементом в Україні здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, міжнародних договорів, що визначають правові стандарти з усиновлення. Зокрема, Україна приєдналась до Конвенції ООН про права дитини, Мінської конвенції, Європейської конвенції з усиновлення дітей. Проте Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення не

ратифікована Україною на даний момент, що створює низку проблем при вирішенні цього питання [1, с. 407].

Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення базується на основоположних принципах у сфері міжнародного усиновлення, що передбачені Конвенцією ООН про права дитини, але разом з тим у ній були закріплені й нові правила усиновлення (визнання усиновлення та його правові наслідки, співвідношення норм конвенції з нормами національного законодавства та нормами міжнародних договорів та ін.). У Конвенції акцентується увага на неприпустимості отримання матеріальної вигоди будь-якими суб'єктами в процесі здійснення діяльності, направленої на виникнення, зміну чи припинення правовідносин у сфері міжнародного усиновлення.

Відповідно до ст. 207 Сімейного Кодексу України (далі – СК України) усиновленням є прийняття усиновителем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина; усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для задоволення стабільних та гармонійних умов її життя.

Функцію захисту прав та інтересів дітей міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, в якій проживають усиновлювачі. Відповідно до Декларації про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, «урядом необхідно розробити політику і законодавство та встановити належний нагляд за дотриманням прав дітей, яких всиновлюють за кордон» [2].

Згідно ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства», лише за умови неможливості влаштувати дитину в рідному середовищі, приймається рішення про міждержавне усиновлення [3]. Отже, держава самостійно регулює співвідношення понять «національне» та «міждержавне», що й рекомендує Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення всім країнам-учасницям.

Іноземні громадяни зорієнтовані переважно на усиновлення в Україні дітей молодшого віку з хорошим станом здоров'я. Але діти віком до 5-ти років, а також ті, які перебувають менше як один рік на обліку в Міністерстві соціальної політики України, не підлягають усиновленню іноземцями, крім дітей, які мають захворювання, що дають право на їх усиновлення без дотримання згаданих строку та віку.

Кількість дітей, які усиновлюються іноземцями щороку зменшується: на 2005 рік іноземними громадянами усиновлено 2110 дітей, 2012 рік – 806 дітей, 2013 рік – 674 дитини, а на 2014 рік – 543 дитини.

На даний час на обліку в Департаменті захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України перебуває 306 іноземних кандидатів в усиновлювачі. З них: 163 сім'ї бажають усиновити дитину віком старше 12 років (з них 157 сімей із США). Сімей, які бажають усиновити дитину віком від 5-ти до 6-ти років – 74. Третина іноземців приїжджають в Україну, щоб усиновити дитину саме віком 5 років. Усиновити здорову дитину без братів і сестер віком 5-6 і навіть 7-8 років в Україні майже не можливо [4].

Одним із яскравих і позитивних прикладів міжнародного усиновлення є подружжя Маргарет і Роберт Фергінсони, які, приїхавши до України, щоб усиновити дитину, натомість усиновили двійнят Валерія та Мар'яну, а через 17 місяців повернулися назад, щоб усиновити і їх двох старших братів, Мирона і Василя, але і тут не змогли пройти повз маленької дівчинки на ім'я Діана-Тереза, яку також забрали з собою до США.

Але не завжди ці приклади бувають позитивними: в 2011 році 73-річний названий батько українського хлопчика Ендрю Батлера застрелив його на задньому дворі свого будинку. Також існують статистичні дані, що більш як 50% українських дітей, вивезених за кордон, використовують для торгівлі органами. Відомі ситуації, коли ди-

тина перехворіла хворобою Боткіна, при цьому іноземці, бажаючи усиновити дитину, не хочуть і чути про таку кандидатуру [5]. І чи не виникає з цього питання – «Чи не є це латентною торгівлею дітьми?». Яким чином уберетися від сумної статистики? Необхідно впроваджувати механізми реального захисту прав кожної всиновленої дитини.

У сфері міжнародного усиновлення існує багато проблемних питань. Законодавство України не містить критеріїв оцінки можливості бути усиновлювачами для іноземних громадян. На них поширюються загальні вимоги ст. 211 СК України.

Також проблемним питанням є контроль за дотриманням прав усиновлених дітей, які були вивезені за кордон. Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення не зобов'язує надавати звіти після всиновлення, але не обмежує і не виключає їх. Усе залежить від особливостей національної політики держави. Більшістю країн встановлено максимальний період обов'язкової звітності від 3 до 5 років після усиновлення. Відповідно до СК України, обов'язки щодо контролю за дотриманням прав усиновлених дітей за кордоном покладаються на відповідні консульські установи, які мають вести облік усиновлених дітей в кожній країні та здійснювати нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними 18 років [6].

Так, наприклад, у Гватемалі родич президента цієї країни усиновив трьох українських дітей. Найближче посольство України знаходиться лише у Мексиці, отож консул не може зустрічатися один раз на місяць з цими дітьми, як того вимагає українське законодавство. Українські діти є в Нікарагуа і в Коста-Ріці, але через відсутність там наших дипломатичних представництв вони ніде не зареєстровані і про їх долю нічого не відомо.

Залишається досить велика кількість питань, які потребують дослідження і вивчення, а саме: громадянство дитини у змішаних шлюбах, дотримання прав дитини, передбачених міжнародними документами (право на отримання інформації про своє походження), та ін.

Під час обговорення законопроекту «Про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення» виникли суперечні думки відносно діяльності агентств з міжнародного усиновлення. Згідно з нормами ст. 216 СК України заборонена будь-яка посередницька, комерційна діяльність у галузі усиновлення, що не узгоджується зі ст. 32 Гаазької конвенції про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, де передбачено розмір винагороди, що набувається в процесі усиновлення. Для усунення в майбутньому колізій між відповідними нормами необхідно на рівні закону розмежувати посередницьку, комерційну діяльність та діяльність, що пов'язана із наданням послуг щодо усиновлення [7, с. 22-25].

Крім цього, Лисенко Х. звертає увагу на те, що вибір усиновителями майбутнього сина чи доньки може бути причиною великого стресу для дитини, бо розцінюється нею як іспит на вміння подобатися і створює ситуацію, коли людину оцінюють як товар. Побічним недоліком такого порядку знаходження батьками і дітьми одне одного є штучне створення ситуації, за якої так звані «діти з особливими потребами», тобто великого віку і з медичними проблемами, знаходяться у кінці черги на усиновлення. Необхідно, щоб не батьки шукали собі дитину, керуючись власними уподобаннями, а для кожної дитини, яка потребує родини, шукали усиновлювачів, які могли б найкраще виконувати роль її батьків [8]. Саме на цих позиціях була розроблена Гаазька конвенція, відповідно до якої усиновлювачі не беруть участі у пошуках дитини.

Для вирішення існуючих проблем необхідно:

– законодавчо закріпити тезу щодо поняття «найвищі інтереси дитини» як таку, що ними є умови життя, необхідні для дитини, які забезпечують повноцінність фізич-

ного, психічного і духовного розвитку, що обов'язково повинні бути надані дитині при усиновленні та реалізація яких є головною метою усиновлення;

– закріпити на теоретичному рівні єдиний термін «усиновлювач», що визначатиме поняття особи, яка усиновила дитину;

– удосконалити і доповнити поняття «усиновлення», яке міститься у ст. 207 СК України наступним змістом: «усиновлення – це офіційне рішення компетентних державних органів, що надають дозвіл відповідно до чинного законодавства усиновити дітей, які втратили батьків, про надання дітям статусу рідних дітей. Дане рішення повинно ґрунтуватися на спільному бажанні громадян, які хочуть і можуть усиновити дитину, та усиновленого з урахуванням його інтересів відповідно до чинного законодавства, звичаїв і традицій народу України»;

– внести зміни до ст. 216 СК України, де необхідно: по-перше, конкретизувати, що саме є посередницькою та комерційною діяльністю щодо усиновлення дітей, по-друге, вказати, що особам, які беруть участь у процесі усиновлення, можуть встановлюватися або виплачуватися розумні професійні гонорари, компенсуватися витрати, які вони понесли під час процесу усиновлення;

– об'єднати норми ст.ст. 235 і 287 СК України в одну статтю, яка матиме назву «Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена» або конкретизувати назву ст. 235 – «Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена та проживає в Україні»;

– звернути увагу на вік осіб-усиновителів. Як відомо, усиновителем може бути повнолітня, дієздатна особа, тобто особа 18 років. На наш погляд, ця норма занадто «молода» у віковому ракурсі. Усиновителем повинна бути особа, якій виповнилося хоча б 25 років – вік, коли особа здобула вищу освіту, має постійне місце роботи, незначний, але все ж таки життєвий досвід;

– прийняти новий Закон України «Про усиновлення, опіку та піклування», який буде чітко визначати права дитини, яку усиновлюють, та права і обов'язки усиновлювачів, порядок та процедуру усиновлення, нагляд за дотриманням прав усиновлених дітей тощо;

– створити в «державі походження дитини» і в «приймаючій державі» спеціальні державні організації, які будуть опрацьовувати дані про всіх дітей, що потребують родини, та всіх осіб, які бажають усиновити дитину, підбирати усиновлювачів індивідуально для кожного з таких дітей та законодавчо визначити правовий статус таких організацій;

– приєднатися Україні до Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення.

Ми вважаємо, що запропоновані заходи та приєднання України до Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення і внесення змін до вітчизняного законодавства сприятиме налагодженню співпраці з країнами, громадяни яких усиновлюють українських сиріт, а також упровадженню механізму реального захисту прав кожної усиновленої дитини, що й забезпечить їй право на сім'ю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кухар А. О. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення / А. О. Кухар // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2010. – Вип. 48. – С. 407–412.
2. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях : прийнята Резолюцією ГА ООН 03 грудня 1986 року № 41/85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_131.
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14>.
4. Сайт Генерального консульства України в Нью-Йорку [Електронний ресурс] – Режим доступу : // <http://ny.mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/adoption>.
5. Морріссан Дж. Торгівля дітьми / Дж. Морріссан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/articles/63.html>.
6. Погорецька Н. В. Колізійні норми спадкування у міжнародному приватному праві / Н. В. Погорецька // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 4. – С. 30–37.
7. Балабуєва К. Про тих, хто знаходиться в капусті / К. Балабуєва // Віче. – 2008. – № 1. – С. 22–25.
8. Лисенко Х. Становлення сучасного правового механізму захисту прав дитини у міжнародному усиновленні / Х. Лисенко // Право України. – 2006. – № 3. – С. 22–26.